

หิริ-โอตตปปะในฐานะกลไกกำกับปัญญามนุษย์ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ

HIRI-OTTAPPA AS A MORAL MECHANISM REGULATING HUMAN WISDOM IN THE USE OF INTELLIGENT TECHNOLOGY

พระไพศาล จันทมโม (วงศ์ภูงา), พระมหาวิฑูรย์ สิทธิเมธี (บังสันเทียะ)

สมควร นียมวงศ์, กาญจนพงศ์ สุวรรณ และ วัชรมน จันรอง

Phra Paisan Candadhammo (Wongpunga), Phramaha Withun sitthimethi (Bangsanthia)

Somkuan Niyomwong, Kanchanapong Suwan and Watcharamon Chanrong

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Chaiyaphum Buddhist college, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: sruantemple2018@gmail.com 0653434452

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง หิริ-โอตตปปะ ในพระพุทธศาสนา และนำเสนอในฐานะ กลไกกำกับปัญญามนุษย์ ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะในสังคมร่วมสมัย ท่ามกลางบริบทที่เทคโนโลยี โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์และระบบอัจฉริยะ ได้เข้ามามีบทบาทต่อการคิด การตัดสินใจ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างกว้างขวาง แต่ขณะเดียวกันกลับก่อให้เกิดความท้าทายด้านจริยธรรม ความรับผิดชอบ และการใช้ปัญญาอย่างเหมาะสม

บทความนี้เป็นบทความเชิงแนวคิด โดยอาศัยการศึกษาวิเคราะห์เอกสารทางพระพุทธศาสนา และเอกสารวิชาการด้านจริยธรรมเทคโนโลยี เพื่อนำมาสังเคราะห์กรอบคิดใหม่ที่อธิบายว่า หิริ-โอตตปปะในฐานะความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกภายในในการกำกับการใช้ปัญญาของมนุษย์ให้ดำเนินไปอย่างมีคุณธรรม มีใช้เพียงอาศัยกฎระเบียบหรือการควบคุมจากภายนอกเท่านั้น

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า หิริ-โอตตปปะมีศักยภาพในการเสริมสร้างความรับผิดชอบทางปัญญา ช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะต่อบุคคลและสังคม อันนำไปสู่การใช้เทคโนโลยีอย่างรอบคอบ มีจริยธรรม และสอดคล้องกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ บทความนี้จึงเสนอให้บูรณาการหลักหิริ-โอตตปปะเป็นฐานคิดทางจริยธรรมสำหรับการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะในสังคมปัจจุบันและอนาคต

คำสำคัญ: จริยธรรมทางพระพุทธศาสนา, เทคโนโลยีอัจฉริยะ, ปัญญาประดิษฐ์, ปัญญามนุษย์, หิริ-โอตตปปะ

Abstract

This academic article aims to examine and analyze the concept of Hiri-Ottappa in Buddhism and to propose it as a moral mechanism regulating human wisdom in the use of intelligent technology in contemporary society. In the present era, intelligent technologies, particularly artificial intelligence and automated systems, play a significant role in human thinking, decision-making, and everyday life. However, their rapid advancement also raises serious ethical challenges concerning responsibility, moral judgment, and the proper use of human wisdom.

This study adopts a conceptual approach, drawing upon Buddhist scriptures and academic literature on technology ethics to synthesize a new analytical framework. The article argues that Hiri-Ottappa, understood as moral shame and moral fear, functions as an internal regulatory mechanism that guides human wisdom toward ethical awareness and responsible decision-making, rather than relying solely on external controls such as laws, regulations, or technological safeguards.

The analysis demonstrates that Hiri-Ottappa has strong potential to enhance moral responsibility and ethical reflection in human engagement with intelligent technology. It encourages individuals to recognize the consequences of technological use on both individuals and society, thereby fostering prudent, ethical, and human-centered applications of intelligent systems. The article concludes by proposing the integration of Hiri-Ottappa as a foundational Buddhist ethical framework for guiding the use of intelligent technology in present and future contexts.

Keywords: Buddhist Ethics, Intelligent Technology, Human Wisdom, Artificial Intelligence, Hiri-Ottappa

บทนำ

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีอัจฉริยะ โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์และระบบอัตโนมัติ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแทบทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านการสื่อสาร การศึกษา เศรษฐกิจ การแพทย์ ตลอดจนการตัดสินใจในระดับปัจเจกและระดับสังคม เทคโนโลยีเหล่านี้มิได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการทำงานของมนุษย์เท่านั้น หากแต่เริ่มมีอิทธิพลต่อกระบวนการคิด การตัดสินใจ และการใช้ปัญญาของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ส่งผลให้เกิดคำถามสำคัญเกี่ยวกับขอบเขตของความรับผิดชอบทางจริยธรรมและการกำกับการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม แม้ในระดับสากลจะมีการพัฒนาแนวคิดด้านจริยธรรมเทคโนโลยี กฎหมาย และนโยบายสาธารณะเพื่อควบคุมการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ แต่กลไกเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นการควบคุมจาก

ภายนอก ซึ่งอาจไม่เพียงพอในการกำกับพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีของมนุษย์ในสถานการณ์ที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การพัฒนากลไกทางคุณธรรมภายในที่สามารถกำกับการใช้ปัญญาของมนุษย์ จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมร่วมสมัย

พระพุทธศาสนาได้นำเสนอหลักธรรมว่าด้วย หิริ-โอตตปปะ ซึ่งหมายถึงความละอายต่อบาปและความเกรงกลัวต่อผลแห่งความชั่ว อันถือเป็นรากฐานสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินชีวิต หลักธรรมดังกล่าวมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงข้อห้ามเชิงศีลธรรม หากแต่เป็นกลไกภายในที่กำกับความคิด การตัดสินใจ และการใช้ปัญญาของมนุษย์ให้ดำเนินไปอย่างมีความรับผิดชอบและสอดคล้องกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การนำหลักหิริ-โอตตปปะมาวิเคราะห์ในบริบทของการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะยังปรากฏอยู่ในงานวิชาการไม่มากนัก โดยเฉพาะในเชิงการสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดทางจริยธรรมร่วมสมัย

บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องหิริ-โอตตปปะในพระพุทธศาสนา และนำเสนอในฐานะ กลไกกำกับปัญญามนุษย์ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ โดยมุ่งเน้นการอธิบายบทบาทของหลักธรรมดังกล่าวในการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อปัญญาและจริยธรรมของมนุษย์ มากกว่าการพึ่งพาการควบคุมจากกฎหมายหรือเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว ในเชิงโครงสร้าง บทความนี้ประกอบด้วยเนื้อหาหลักสามส่วน ได้แก่ ส่วนแรกนำเสนอแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีอัจฉริยะ ปัญญามนุษย์ และหลักหิริ-โอตตปปะในพระพุทธศาสนา ส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์บทบาทของหิริ-โอตตปปะในฐานะกลไกกำกับปัญญามนุษย์ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ และส่วนที่สามนำเสนอความคิดเห็นและข้อเสนอเชิงวิชาการของผู้เขียนเพื่อเป็นแนวทางในการบูรณาการหลักธรรมดังกล่าวสู่กรอบจริยธรรมเทคโนโลยีในสังคมร่วมสมัย

พื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีอัจฉริยะ ปัญญามนุษย์ และหลักหิริ-โอตตปปะ

การทำความเข้าใจบทบาทของหิริ-โอตตปปะในฐานะกลไกกำกับปัญญามนุษย์ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ จำเป็นต้องเริ่มจากการอธิบายแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเรื่องเทคโนโลยีอัจฉริยะ แนวคิดว่าด้วยปัญญามนุษย์ และความหมายของหลักหิริ-โอตตปปะในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นกรอบความรู้ร่วมกันสำหรับการวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

เทคโนโลยีอัจฉริยะและความท้าทายด้านจริยธรรมร่วมสมัย

เทคโนโลยีอัจฉริยะหมายถึงเทคโนโลยีที่สามารถประมวลผลข้อมูล เรียนรู้จากประสบการณ์ และสนับสนุนหรือทดแทนการตัดสินใจของมนุษย์ในระดับต่าง ๆ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ การเรียนรู้ของเครื่อง และระบบอัตโนมัติ ซึ่งมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม (Russell & Norvig, 2021; Floridi et al., 2018) การขยายบทบาทของเทคโนโลยีอัจฉริยะก่อให้เกิดความท้าทายด้านจริยธรรมหลายประการ อาทิ ความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ของการตัดสินใจ ความโปร่งใส ความเป็นธรรม และผลกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Floridi & Cowls, 2019) ประเด็นเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า เทคโนโลยีมิได้เป็นกลางทางคุณค่า หากแต่เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับการใช้ปัญญาและการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของมนุษย์

ปัญญามนุษย์กับการตัดสินใจเชิงคุณธรรม

ในมุมมองของพระพุทธศาสนา ปัญญามีได้หมายถึงเพียงความรู้เชิงทฤษฎีหรือความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล หากแต่เป็นความรู้แจ้งที่เกิดจากการพิจารณาเหตุและผลอย่างรอบคอบ และนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555) ปัญญามนุษย์จึงมีมิติทางจริยธรรมควบคู่กับมิติทางความรู้ กล่าวคือ การใช้ปัญญาที่แท้จริงต้องสัมพันธ์กับความรับผิดชอบต่อผลกระทบของการกระทำ เมื่อพิจารณาในบริบทของเทคโนโลยีอัจฉริยะ การตัดสินใจของมนุษย์ยังคงเป็นหัวใจสำคัญ แม้จะอาศัยระบบอัตโนมัติเป็นเครื่องมือสนับสนุนก็ตาม (Moor, 2006)

หลักทิริ-โอดตปะในพระพุทธศาสนา

ทิริ-โอดตปะเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา โดยปรากฏในพระไตรปิฎกว่าเป็น “โลกปาธธรรม” หรือธรรมที่ทำหน้าที่คุ้มครองโลกและสังคม ทิริหมายถึงความละเอียดต่อความชั่ว ส่วนโอดตปะหมายถึงความเกรงกลัวต่อผลแห่งการกระทำที่เป็นอกุศล (พระไตรปิฎก เล่ม 11 ข้อ 247) นักปราชญ์พุทธศาสนาได้อธิบายว่า ทิริ-โอดตปะเป็นกลไกทางจริยธรรมภายในที่ช่วยกำกับความคิดและการตัดสินใจของมนุษย์ โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับจากภายนอก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2560) หลักธรรมดังกล่าวจึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมปัญญามนุษย์ให้ดำเนินไปอย่างมีคุณธรรมและความรับผิดชอบ จากการอธิบายแนวคิดพื้นฐานข้างต้น จะเห็นได้ว่า เทคโนโลยีอัจฉริยะ ปัญญามนุษย์ และหลักทิริ-โอดตปะมีความเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ การทำความเข้าใจแนวคิดเหล่านี้จึงเป็นฐานสำคัญสำหรับการวิเคราะห์บทบาทของทิริ-โอดตปะในฐานะกลไกกำกับปัญญามนุษย์ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะในส่วนถัดไป

การวิเคราะห์และสังเคราะห์บทบาท “ทิริ-โอดตปะ” ในฐานะกลไกกำกับปัญญามนุษย์ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ

ข้อจำกัดของการกำกับจากภายนอก: เมื่อกฎหมายและหลักจริยธรรมไม่เพียงพอ

ในระดับสากล มีความพยายามกำหนดหลักจริยธรรมและกรอบนโยบายสำหรับปัญญาประดิษฐ์ เช่น ความโปร่งใส ความเป็นธรรม การไม่ก่ออันตราย และความรับผิดชอบ (Floridi & Cowls, 2019; Jobin, Lenca, & Vayena, 2019) อย่างไรก็ตาม การกำกับ “จากภายนอก” มีข้อจำกัดสำคัญอย่างน้อยสามประการ ประการแรก ความซับซ้อนของระบบอัจฉริยะ ทำให้การระบุผู้รับผิดชอบต่อผลลัพธ์ทำได้ยาก โดยเฉพาะเมื่อการตัดสินใจเกิดจากการประมวลผลจำนวนมากและมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย (Moor, 2006) ปัญหานี้นำไปสู่ช่องว่างด้านความรับผิดชอบ (responsibility gap) ซึ่งทำให้การกำกับเชิงกฎหมายและนโยบาย “ตามไม่ทัน” ความจริงในทางปฏิบัติ ประการที่สอง แม้จะมีหลักจริยธรรมและกฎระเบียบ แต่การตัดสินใจของมนุษย์ในสถานการณ์จริงมักเผชิญแรงกดดันด้านเวลา อำนาจ ความสะดวก และผลประโยชน์ ส่งผลให้ผู้ใช้จำนวนหนึ่งเลือก “ทำตามระบบ” มากกว่าพิจารณาอย่างรอบคอบ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เทคโนโลยีอัจฉริยะอาจทำให้มนุษย์เกิดแนวโน้มเชื่อการตัดสินใจของระบบมากเกินไป (automation bias) ซึ่งเป็นข้อค้นพบสำคัญในงานวิจัยด้านมนุษย์กับระบบอัตโนมัติ (Mosier & Skitka, 1996; Parasuraman & Riley, 1997) ประการที่สาม การกำกับจากภายนอกมักเน้น “มาตรการ” แต่ไม่แตะ “แรงขับภายใน” ของมนุษย์ ทั้งที่ปัญหาจริยธรรมจำนวนมาก

มากมิได้เกิดจากการขาดกฎ หากเกิดจากการขาดคุณธรรมที่ทำหน้าที่กำกับความคิดและการตัดสินใจในระดับบุคคลและองค์กร ดังนั้น บทความนี้จึงเสนอว่า การใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะควรมี **กลไกกำกับภายใน** ที่ทำงานร่วมกับมาตรการภายนอก มิใช่พึ่งพาทภายนอกเพียงอย่างเดียว (Friedman, Kahn, & Borning, 2006)

การสังเคราะห์กรอบคิด: “ทริ-โอดตปปะ” ในฐานะกลไกกำกับปัญญามนุษย์

ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา ทริ-โอดตปปะถูกจัดเป็น “โลกपालธรรม” คือธรรมที่คุ้มครองโลก เพราะทำหน้าที่เป็นเครื่องยับยั้งการกระทำที่เป็นโทษทั้งต่อตนเองและผู้อื่น (พระไตรปิฎก เล่ม 11 ข้อ 247) เมื่อนำมาพิจารณาในเชิงกลไก (mechanism) สามารถอธิบายได้ว่าเป็น “ระบบกำกับตนเองทางคุณธรรม” ที่เชื่อมการรู้คิด (cognition) เข้ากับการตัดสินใจ (decision) และความรับผิดชอบ (responsibility) ในเชิงวิเคราะห์ ทริ ทำหน้าที่คล้าย “แรงยับยั้งเชิงคุณค่า” ที่เกิดจากการประเมินตนเองทางศีลธรรม กล่าวคือ เมื่อบุคคลตระหนักว่าการกระทำหนึ่งไม่เหมาะสม ย่อมเกิดความละอายและไม่อยากทำ ขณะที่ **โอดตปปะ** ทำหน้าที่คล้าย “แรงยับยั้งเชิงผลกระทบ” คือการคำนึงถึงผลเสียหรือวิบากของการกระทำ จึงไม่กล้าทำสิ่งที่ผิด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2560) จุดสำคัญคือ ทั้งสองประการมิใช่เพียงอารมณ์ แต่เป็น “พลังทางคุณธรรม” ที่กำกับการใช้ปัญญาให้ดำเนินไปอย่างรับผิดชอบ เมื่อเชื่อมกับบริบทเทคโนโลยีอัจฉริยะ หลักทริ-โอดตปปะช่วยให้มนุษย์ไม่ “ผลักระความรับผิดชอบ” ไปที่ระบบหรือองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับข้อถกเถียงในจริยธรรมเทคโนโลยีที่ชี้ว่า การออกแบบระบบอาจทำให้เกิดการลดทอนความรับผิดชอบของมนุษย์ หากผู้ใช้มองว่า “ระบบเป็นผู้ตัดสินใจแทน” (Moor, 2006; Mittelstadt, Allo, Taddeo, Wachter, & Floridi, 2016)

โต้แย้งเชิงวิชาการ: เทคโนโลยีไม่ใช่ปัญหา แต่ “การขาดกลไกกำกับปัญญา” คือปัญหา

ข้อโต้แย้งหลักของบทความนี้คือ **ปัญหาเชิงจริยธรรมจากเทคโนโลยีอัจฉริยะมิได้เกิดจากเทคโนโลยีล้วน ๆ** หากเกิดจากการใช้ปัญญาที่ขาดการกำกับด้วยคุณธรรม หากมนุษย์ใช้ระบบอัจฉริยะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ไม่ใส่ใจผลกระทบต่อผู้อื่น ก็อาจเกิดความไม่เป็นธรรม การละเมิดสิทธิ หรือการทำร้ายโดยไม่ตั้งใจได้ ทั้งที่ผู้ใช้ไม่ได้มี “เจตนาร้าย” โดยตรง งานด้านจิตวิทยาศีลธรรมสะท้อนว่า มนุษย์สามารถ “ตัดขาดความรับผิดชอบทางศีลธรรม” ได้เมื่อมีเงื่อนไขช่วยให้รู้สึกว่าการกระทำโดยตรง เช่น การอ้างคำสั่งระบบ หรือเครื่องมือ (Bandura, 1999) ในบริบทเทคโนโลยีอัจฉริยะ เงื่อนไขดังกล่าวเกิดได้ง่าย เพราะระบบถูกมองว่ามีความเชี่ยวชาญสูงและเป็น “ผู้คำนวณคำตอบ” ส่งผลให้ผู้ใช้ลดการไตร่ตรองเชิงคุณธรรม และเพิ่มการพึ่งพาระบบ (Mosier & Skitka, 1996; Parasuraman & Riley, 1997)

ดังนั้น หลักทริ-โอดตปปะจึงถูกเสนอให้เป็น “สะพานเชื่อม” ระหว่างความสามารถในการคิดกับความรับผิดชอบต่อคุณธรรม กล่าวคือ เมื่อผู้ใช้ตระหนักว่า การใช้เทคโนโลยีอาจก่อผลเสียต่อบุคคลและสังคม (โอดตปปะ) และเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นไม่สมควรต่อคุณค่าความเป็นมนุษย์ (ทริ) ผู้ใช้จะกลับมาใช้ปัญญาอย่างรอบคอบ ตรวจสอบเหตุผล ตั้งคำถามต่อผลลัพธ์ และรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจริยธรรมเทคโนโลยีที่เรียกร้อย “human accountability” และการออกแบบที่คำนึงคุณค่า (Friedman et al., 2006; Floridi & Cowls, 2019)

สังเคราะห์เป็นข้อเสนอเชิงกรอบ: “วงจรก้ากับปัญญาด้วยหิริ-โอตตปปะ”

เพื่อให้หลักธรรมมีความเป็นรูปธรรมต่อการใช้จริง บทความนี้สังเคราะห์เป็นกรอบเชิงกระบวนการ 4 ชั้น (แนวคิด) ดังนี้

1.ตระหนักรู้บริบทและผลกระทบ: ผู้ใช้ประเมินว่าเทคโนโลยีอัจฉริยะส่งผลต่อใคร อย่างไร (โอตตปปะ)

2.ประเมินความเหมาะสมเชิงคุณค่า: พิจารณาว่าการใช้เทคโนโลยีสอดคล้องกับคุณค่าความเป็นมนุษย์หรือไม่ (หิริ)

3.ตรวจสอบเหตุผล/ผลลัพธ์ของระบบ: ลดการเชื่อระบบแบบอัตโนมัติ และเพิ่มการใช้วิจารณญาณ (Mosier & Skitka, 1996)

4.รับผิดชอบต่อการตัดสินใจ: ยืนยันว่ามนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบ ไม่ผลักให้ระบบเป็น “ผู้กระทำ” (Moor, 2006) กรอบดังกล่าวมีคุณค่าเชิงวิชาการ เพราะทำให้หลักหิริ-โอตตปปะถูกอธิบายในรูป “กลไก ก้ากับ” ที่สอดคล้องกับทฤษฎีจริยธรรมเทคโนโลยีร่วมสมัย และพร้อมต่อยอดสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย การศึกษา หรือแนวปฏิบัติในองค์กรได้

ความคิดเห็นและข้อเสนอเชิงวิชาการของผู้เขียนต่อการก้ากับปัญญามนุษย์ในการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ

จากการวิเคราะห์ในส่วนก่อนหน้า ผู้เขียนเห็นว่า ปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะมิได้เกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีโดยตรง หากแต่เกิดจาก การขาดกลไกก้ากับการใช้ปัญญาของมนุษย์ในระดับภายใน การมุ่งพัฒนากฎหมาย นโยบาย หรือแนวปฏิบัติจากภายนอกเพียงอย่างเดียว แม้จะมีความจำเป็น แต่ยังไม่เพียงพอในการรับมือกับบริบทการตัดสินใจที่ซับซ้อน รวดเร็ว และเต็มไปด้วยแรงกดดันในโลกเทคโนโลยีร่วมสมัย (Floridi & Cowls, 2019) ผู้เขียนจึงเสนอว่า หลัก หิริ-โอตตปปะ ควรถูกนำมาพัฒนาเป็น “ฐานจริยธรรมภายใน” สำหรับการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ โดยไม่มองหลักธรรมดังกล่าวในฐานะคำสอนเชิงศีลธรรมแบบนามธรรมเท่านั้น หากแต่ในฐานะ กลไกก้ากับปัญญามนุษย์ ที่สามารถทำงานร่วมกับกรอบจริยธรรมและนโยบายสมัยใหม่ได้อย่างสอดคล้อง

ข้อเสนอเชิงแนวคิด: การบูรณาการหิริ-โอตตปปะสู่กรอบจริยธรรมเทคโนโลยี

ในเชิงแนวคิด ผู้เขียนเสนอให้บูรณาการหลักหิริ-โอตตปปะเข้ากับการพัฒนาจริยธรรมเทคโนโลยีในสามระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับองค์กร และระดับสังคม ในระดับบุคคล หิริ-โอตตปปะสามารถทำหน้าที่เป็นฐานการก้ากับตนเอง ช่วยให้ผู้ใช้เทคโนโลยีตระหนักถึงความเหมาะสมของการกระทำและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้อื่นก่อนตัดสินใจใช้งานระบบอัจฉริยะ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคลในจริยธรรมเทคโนโลยีร่วมสมัย (Moor, 2006) ในระดับองค์กร หลักหิริ-โอตตปปะสามารถนำไปประยุกต์เป็นกรอบวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเน้นการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยี แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบที่คำนึงถึงคุณค่า (value-sensitive design) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคุณค่าทางศีลธรรมควรถูกบูรณาการตั้งแต่ระดับการออกแบบและการใช้งาน

ระบบ (Friedman, Kahn, & Borning, 2006) ในระดับสังคม ผู้เขียนเห็นว่า การส่งเสริมกลไกกำกับภายในตามหลักทริ-โอดตปปะ จะช่วยเสริมพลังให้กับมาตรการทางกฎหมายและนโยบายสาธารณะ ทำให้การกำกับเทคโนโลยีอัจฉริยะไม่เป็นเพียงการควบคุมเชิงบังคับ แต่เป็นการสร้างสำนึกรับผิดชอบร่วมกันของผู้ใช้เทคโนโลยีในฐานะสมาชิกของสังคม

ข้อเสนอเชิงการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ผู้เขียนเสนอว่า หลักทริ-โอดตปปะควรถูกบูรณาการเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยเฉพาะในการผลิตบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ การศึกษาไม่ควรมุ่งเน้นเพียงทักษะทางเทคนิคหรือความสามารถในการใช้ระบบเท่านั้น หากแต่ควรส่งเสริมการตระหนักรู้ด้านจริยธรรมและผลกระทบทางสังคมของเทคโนโลยีควบคู่กันไป แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิชาการด้านจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ที่เสนอให้พัฒนาความสามารถด้านการไตร่ตรองเชิงศีลธรรม (moral reflection) ของผู้ใช้และผู้พัฒนาเทคโนโลยี เพื่อป้องกันการพึ่งพาระบบอัตโนมัติโดยขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบ (Mittelstadt et al., 2016; Jobin et al., 2019) ในบริบทนี้ ทริ-โอดตปปะสามารถทำหน้าที่เป็นรากฐานทางคุณธรรมที่ช่วยหล่อหลอมปัญญามนุษย์ให้เท่าทันและรับผิดชอบต่อการใช้เทคโนโลยี

ข้อเสนอเพื่อการวิจัยและการประยุกต์ในอนาคต

ในเชิงการวิจัย ผู้เขียนเห็นว่ายังมีพื้นที่สำหรับการศึกษาต่อยอดเกี่ยวกับบทบาทของทริ-โอดตปปะในการกำกับการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ ทั้งในเชิงแนวคิดและเชิงประจักษ์ เช่น การศึกษาเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการรับรู้ความรับผิดชอบต่อผู้ใช้เทคโนโลยี หรือการวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างกรอบจริยธรรมทางพุทธศาสนากับกรอบจริยธรรมตะวันตก นอกจากนี้ ยังสามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนาแนวปฏิบัติหรือเครื่องมือเชิงนโยบายที่บูรณาการหลักคุณธรรมภายในเข้ากับการกำกับเทคโนโลยีอัจฉริยะอย่างเป็นระบบ โดยสรุป ผู้เขียนเห็นว่า การนำหลักทริ-โอดตปปะมาประยุกต์ใช้ในบริบทเทคโนโลยีอัจฉริยะ มิใช่เป็นการย้อนกลับไปสู่จริยธรรมแบบดั้งเดิม หากแต่เป็นการนำภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา มาเสริมสร้างกรอบจริยธรรมร่วมสมัยให้มีความลึกซึ้ง มั่นคง และยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

สรุป

บทความวิชาการนี้ได้นำเสนอการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดเรื่อง ทริ-โอดตปปะ ในพระพุทธศาสนา โดยเสนอให้มองหลักธรรมดังกล่าวในฐานะ กลไกกำกับปัญญามนุษย์ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ ท่ามกลางบริบทสังคมร่วมสมัยที่เทคโนโลยี โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์และระบบอัตโนมัติ เข้ามามีบทบาทต่อกระบวนการคิดและการตัดสินใจของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง บทความได้ชี้ให้เห็นว่า แม้การพัฒนาเทคโนโลยีจะก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายมิติ แต่ก็สร้างความท้าทายด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อผู้ใช้อาจแก้ไขได้ด้วยกลไกการกำกับจากภายนอกเพียงอย่างเดียว

ผลการวิเคราะห์สะท้อนว่า หลักทริ-โอดตปปะสามารถทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมภายในที่ช่วยกำกับการใช้ปัญญาของมนุษย์ให้ดำเนินไปอย่างรอบคอบ มีความรับผิดชอบต่อสังคม และสอดคล้องกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ ทริช่วยยับยั้งการกระทำที่ไม่เหมาะสมในเชิงคุณค่า ขณะที่โอดตปปะช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึง

ผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีต่อบุคคลและสังคม เมื่อหลักธรรมทั้งสองประการทำงานร่วมกัน จึงเอื้อต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะอย่างมีจริยธรรม มากกว่าการพึ่งพาระบบหรือการผลักความรับผิดชอบไปยังเทคโนโลยี

ในเชิงการนำไปใช้ บทความนี้เสนอว่า หลักทิริ-โอดตปปะสามารถนำไปบูรณาการในสามระดับสำคัญ ได้แก่ ระดับบุคคลในการกำกับการตัดสินใจของผู้ใช้เทคโนโลยี ระดับองค์กรในการสร้างวัฒนธรรมความรับผิดชอบต่อการพัฒนาและการใช้ระบบอัจฉริยะ และระดับสังคมในการเสริมพลังให้กับนโยบายและกรอบจริยธรรมด้านเทคโนโลยี การบูรณาการดังกล่าวจะช่วยให้การกำกับเทคโนโลยีอัจฉริยะมีความลึกซึ้งและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน บทความนี้ยังเปิดประเด็นคำถามเพื่อการศึกษาต่อไปว่า หลักทิริ-โอดตปปะจะสามารถแปลงไปสู่รูปแบบการเรียนรู้ การกำหนดนโยบาย หรือแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในบริบทเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างไร และจะสามารถเชื่อมโยงกับกรอบจริยธรรมเทคโนโลยีร่วมสมัยในระดับสากลได้ในลักษณะใด คำถามเหล่านี้สะท้อนจุดยืนของผู้เขียนว่า การนำภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนามาใช้ในโลกเทคโนโลยี มิใช่เป็นการย้อนกลับสู่จริยธรรมแบบดั้งเดิม หากแต่เป็นการต่อยอดองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับความท้าทายใหม่ของมนุษยชาติในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

1. การตีความทิริ-โอดตปปะในฐานะ “กลไกกำกับปัญญามนุษย์” : ขยายกรอบความเข้าใจของทิริ-โอดตปปะจากหลักธรรมเชิงศีลธรรมทั่วไป ไปสู่การเป็นกลไกภายในที่ทำหน้าที่กำกับกระบวนการคิด การตัดสินใจ และความรับผิดชอบต่อมนุษย์ในการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ

2. การเชื่อมพุทธจริยธรรมกับจริยธรรมเทคโนโลยีร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ : นำเสนอกรอบบูรณาการที่เชื่อมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดจริยธรรมเทคโนโลยีและ AI Ethics สมัยใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่าทิริ-โอดตปปะสามารถเติมเต็มข้อจำกัดของการกำกับจากกฎหมายและนโยบายภายนอกได้

3. การเสนอกรอบแนวคิด “การกำกับจากภายใน” ต่อการใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะ : ปัญหาจริยธรรมจากเทคโนโลยีมิได้เกิดจากเทคโนโลยีโดยตรง แต่เกิดจากการใช้ปัญญาที่ขาดการกำกับด้วยคุณธรรมภายใน ซึ่งเป็นมุมมองที่แตกต่างจากงานจำนวนมากที่มุ่งเน้นการควบคุมเชิงเทคนิคหรือเชิงกฎหมาย

4. การสังเคราะห์แนวทางประยุกต์ทิริ-โอดตปปะในสามระดับ : นำเสนอแนวทางเชิงระบบในการประยุกต์ใช้หลักทิริ-โอดตปปะในระดับบุคคล องค์กร และสังคม อันเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการพัฒนาแนวปฏิบัติด้านการศึกษา นโยบาย และวัฒนธรรมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความรับผิดชอบต่อ

5. การเปิดประเด็นวิจัยใหม่ด้านพุทธจริยศาสตร์กับเทคโนโลยีอัจฉริยะ : คำถามและทิศทางการศึกษาต่อยอดเกี่ยวกับบทบาทของคุณธรรมภายในในการกำกับเทคโนโลยี ซึ่งสามารถนำไปสู่การวิจัยเชิงลึกทั้งเชิงแนวคิดและเชิงประจักษ์ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- พระไตรปิฎก. (ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 11/247.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193–209.
- Floridi, L., & Cowls, J. (2019). A unified framework of five principles for AI in society. *Harvard Data Science Review*, 1(1), 1–15.
- Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., ... Vayena, E. (2018). AI4People—An ethical framework for a good AI society. *Minds and Machines*, 28(4), 689–707.
- Friedman, B., Kahn, P. H., Jr., & Borning, A. (2006). Value sensitive design and information systems. In P. Zhang & D. Galletta (Eds.), *Human–computer interaction and management information systems: Foundations* (pp. 348–372). Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. *Nature Machine Intelligence*, 1(9), 389–399.
- Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S., & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. *Big Data & Society*, 3(2), 1–21.
- Moor, J. H. (2006). The nature, importance, and difficulty of machine ethics. *IEEE Intelligent Systems*, 21(4), 18–21.
- Mosier, K. L., & Skitka, L. J. (1996). Human decision makers and automated decision aids: Made for each other? In R. Parasuraman & M. Mouloua (Eds.), *Automation and human performance: Theory and applications* (pp. 201–220). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Parasuraman, R., & Riley, V. (1997). Humans and automation: Use, misuse, disuse, abuse. *Human Factors*, 39(2), 230–253.
- Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach* (4th ed.). Harlow, England: Pearson.